

Сухолова Маріанна Анатоліївна

Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська 26, м. Мукачево, 89600
luzhacova@rambler.ru

ORCID iD: 0000-0001-8720-3182

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СЦЕНІЧНОГО ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ВОКАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті здійснено аналіз наукових засад виникнення та розвитку поняття «сценічний імідж». Доведено, що сутність процесу створення сценічного образу полягає в глибокому проникненні виконавця у сутність образу та його реалізації засобами вокальної техніки, міміки, жестів тощо. Відмічені у статті персональні, соціальні та символічні характеристики сценічного іміджу не є незмінними: вони гнучко змінюються у відповідності з внутрішніми прагненнями самої особистості і зовнішніми обставинами, до яких вона змушена так чи інакше пристосовуватися. Наголошено, що найважливішим серед розглянутих чинників та методів формування сценічного іміджу є позиціонування, тобто закріплення унікальних ідентифікуючих рис вокаліста у свідомості оточуючих, які відрізняють його від інших аналогічних виконавців. Ефективним буде позиціонування, яке здійснюється за однією, двома, трьома ознаками, оскільки згідно з основними законами психофізіологічного сприйняття більша їх кількість не відкладається надовго у свідомості людей. Підкреслено, що стратегія позиціонування повинна залишатися незмінною впродовж тривалого часу, оскільки швидка і часта її зміна не дає можливості обраним відміченим характеристикам і атрибутам закріпитися у свідомості аудиторії, а отже, позиціонування як таке просто не відбудеться.

Ключові слова: сценічний імідж, викладач вокалу, чинники, поліфункціональність.

Марианна С.А.

Факторы влияния на полифункциональность сценического имиджа преподавателя вокала в современных условиях

В статье проведен анализ научных основ возникновения и развития понятия «сценический имидж». Доказано, что сущность процесса создания сценического образа заключается в глубоком проникновении исполнителя в сущность образа и его реализации средствами вокальной техники, мимики, жестов и т.д. Отмеченные в статье персональные, социальные и символические характеристики сценического имиджа не являются неизменными: они гибко изменяются в соответствии с внутренними стремлениями самой личности и внешними обстоятельствами, к которым она вынуждена так или иначе приспособливаться. Отмечено, что важнейшим среди рассмотренных факторов и методов формирования сценического имиджа является позиционирование, то есть закрепление уникальных идентифицирующих качеств вокалиста в сознании окружающих, которые дадут возможность отличить его от других аналогичных исполнителей. Эффективным будет позиционирование, которое осуществляется по одному, двум, трем признакам, поскольку согласно основным законам психофизиологического восприятия большее их количество не откладывается надолго в сознании людей. Подчеркнуто, что стратегия позиционирования должна оставаться неизменной в течение длительного времени, поскольку быстрое и частое ее изменение не позволяет избранным отмеченным характеристикам и атрибутам закрепиться в сознании аудитории, а следовательно — позиционирование, как таковое, просто не произойдет.

Ключевые слова: сценический имидж, преподаватель вокала, факторы, полифункциональность.

Sukholova M. A.

Factors of influence on vocal teacher's stage image multifunctionality in modern conditions

The article analyses the scientific basis for the emergence and development of the concept of "stage image". It has been proved that the essence of a stage image creation is the deep performer's penetration into the stage image and its implementation by means of vocal techniques, facial expressions, gestures, etc. The noted personal, social and symbolic characteristics of the stage image are not unchanged, they flexibly change in accordance with the inner aspirations of the individual and the external circumstances to which it is forced to adapt in any case. It has been emphasized that among the considered factors and methods of the stage image formation the most important is positioning, i.e. consolidation of the unique identifying features of the vocalist in the minds of others that distinguish him or her from other similar performers. Positioning which is carried out on one, two or three features will be effective as due to the basic laws of psychophysiological perception a larger number of it is not usually delayed for a long time in the people's minds. The positioning strategy should remain unchanged for a long time as its rapid and frequent change does not allow the selected marked characteristics and attributes to take root in the minds of the audience, and therefore positioning will just not happen.

Key words: stage image, vocal teacher, factors, multifunctionality.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Сухолова М.А., 2020

Вступ. Вокальне виконавство є складним і багатогранним художньо-творчим процесом, який поєднує в собі унікальні властивості, є одним з найбільш популярних видів музичного мистецтва, вагомою сферою духовного буття людини, значущим пластом музичної й загальнолюдської культури.

У зв'язку з розмаїттям вокальних стилів і жанрів у професійній діяльності сучасного вокаліста актуальною є проблема формування сценічного іміджу такого рівня, який дозволив би артисту працювати у різних стилях і жанрах.

Мета статті — розкрити основні чинники впливу на поліфункціональність сценічного іміджу викладача вокалу в сучасних умовах.

Аналіз наукових досліджень. Хоча проблема іміджу досить нова в межах педагогічної науки, було здійснено багато цікавих досліджень різних її аспектів, зокрема змісту, функцій і мотивації побудови іміджу особистості (Н. Гребенюк) вокально-виконавської діяльності (Л. Гринь).

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти проблеми формування готовності до сценічно-виконавської діяльності майбутніх фахівців-вокалістів досліджено у працях Д. Бабич, С. Гмиріної, Л. Гринь, Н. Гонтаренко, Л. Дмитрієва, Н. Дрожжиної, О. Єрошенко, Н. Гребенюк, Ж. Даюк, О. Оганезова-Григоренка, О. Прядко, Т. Ситник, Г. Стулової та ін.

Вокальне мистецтво включає і вокальну майстерність виконавця як результат, що ґрунтується на сформованих знаннях, вміннях, навичках володіння вокальним голосом, а також віддзеркалює вокально-педагогічну школу викладача, тобто професійну вокальну підготовку співака. До специфічних особливостей вокально-виконавської діяльності дослідниця Л. Гринь відносить [2, 52]:

- особливу мову вокально-виконавського мистецтва, що має свої закономірності існування й розвитку;
- особливий спосіб узагальнення — загальний інтерпретаторський план вокального твору будується через індивідуально-особистісне відчуття співака;
- використання «вокально-художньої уяви» (при формуванні вокально-технічних та вокально-виконавських навичок);
- якісне визначення форми твору у всіх її виявах.

Обґрунтовуючи причинно-наслідкові зв'язки сценічної вокально-виконавської діяльності, дослідниця виокремлює наступні основні поняття [2, 56]:

- вокальна підготовка — процес становлення та вдосконалення вокального голосу, оволодіння вокально-технічними навичками, формування вмінь передачі художньо-сценічного образу вокального твору. Для вдосконалення вокального голосу необхідно мати вокальний потенціал: голос, чисте інтонсування мелодії та відчуття метроритму;
- вокальна майстерність — рівень досконалого володіння вокальним голосом: здатність голосом виражати найтонші почуття, емоційний стан шляхом застосування знань, умінь та навичок з вокального мистецтва, передавати і розкривати художній образ вокального твору засобами виразності, такими як: характер звуковедення, динамічні відтінки, вокальні штрихи, стильові особливості композиторської школи та жанру вокального твору;
- вокальний голос, на переконання автора, є домінуючим складником у системі вокального мистецтва. Його розвиток

ґрунтується на методичних засадах вітчизняної та зарубіжної вокальної педагогіки, глибокому вивченні музичних (вокальних) традицій;

- вокальний голос актора — це насамперед «професійний інструмент», який має складний механізм. Проте цей «інструмент» у процесі подальшого розвитку зазнає різних зовнішніх впливів (об'єктивних і суб'єктивних) у різні вікові періоди дозрівання організму й, відповідно, потребує застосування різноманітних спеціальних методичних прийомів для подолання психолого-фізіологічних чинників, які перешкоджають професійному становленню виконавця-вокаліста.

Викладач вокалу як носій культурних традицій у галузі музично-педагогічного навчання та вокально-сценічного виховання студентів покликаний виконувати унікальну роль. Адже спів залучає найрізноманітніші ресурси організму людини: це й анатомічні, психофізіологічні, а також чуттєво-емоційні та інтелектуальні сили вокаліста. Кожен виконавець конструює власну індивідуальність на основі унікальної комбінації елементів вищезазначених структур організму. Задача вокального педагога — у застосуванні комплексного підходу до виховання цієї індивідуальності.

Сценічне виконання вокальних творів спрямоване на:

- створення сценічного образу засобами творчого перевтілення;
- реалізацію набутих співацьких навичок в умовах публічного виступу;
- формування сценічної та артистичної культури виконавця.

Сценічний образ вокаліста — це новий живий характер, який народжується в результаті складного процесу: одночасного «озвучення» вокального твору й акторського втілення яскраво виражених особистісних якостей персонажа. Оскільки зовнішня характерність героя вокального твору не завжди співпадає з характерними рисами самого вокаліста, то створення сценічного образу здійснюється за формулою «стати іншим, залишаючись самим собою», дотримання якої приводить до перевтілення. Тільки після цього можна говорити про створення нового живого характеру [3].

Створення вокального образу досягається співаком-артистом, у першу чергу, голосовими засобами: тембровим забарвленням, динамічними нюансами, інтонаційними відтінками, вимовою тощо, які передають різноманітні емоційні стани та настрої. Втім звичайно вокаліст не обмежується одним виражальним засобом — звуковим, а поєднує звук із мімікою та жестом, у театральних постановках до цього додається ще рух і зовнішнє оформлення (грим, костюм, декорація). Вокальна й акторська обдарованість співака, технічна

досконалість співу, внутрішній стан вокаліста разом із вивіреною почуттям міри є основними складовими для створення художньо-сценічного образу вокального твору.

На наш погляд, варто також зацентувати увагу на тому, що оскільки позитивні емоції є засобами активізації співацьких механізмів, то перед вокальними педагогами постає завдання психологічного налаштування співака на оптимістичний, активний стан його душі та тіла. Такому налаштуванню, насамперед, сприяє доброзичливе ставлення викладача, формування у студента впевненості в своїх можливостях, уникнення значної кількості зауважень, створення психологічно-комфортного навчально-творчого середовища. Цілеспрямована й систематична увага викладача до інтонаційно-виразного вокального виконання студента допомагає розвиткові не тільки художнього, а й вокально-технічного рівнів виконання.

Емоційність виконавця твору, як найбільш серйозний засіб дії на аудиторію, можна розглядати з двох аспектів, а саме: внутрішня чуйність виконавця при втіленні музичного образу вокального твору та зовнішня реалізація даного музично-художнього образу, що обумовлює його вплив на аудиторію.

Кожен твір потребує від співака пошуку тих особливих засобів виразності, які відповідатимуть емоційно-значущому змісту виконуваного твору. Одним з найважливіших засобів художньої виразності в вокальному виконавстві є *якість звучання*. Талановиті, спостережливі й уважні співаки, визначивши навіть на емпіричному рівні властивість суттєвого впливу на якість співацького звуку стану м'язової системи організму, особливо м'язів обличчя (міміка), та вплив самої емоції на фонацію, користуються цим у своїй виконавській практиці. Величезне значення емоційності та виконавської експресії у творчості вокаліста відзначали відомі музиканти, авторитетні музичні критики, видатні співаки минулого й сьогодення.

К. Станіславський наголошував, що жест на сцені тільки тоді виправданий, коли він виникає «з душі» та викликається внутрішньою потребою, коли він перестає бути жестом заради жести і перетворюється на продуктивну і доцільну дію. Міміка обличчя є однією з найтонших засобів виразності. Виразна міміка розкриває без слів величезну гаму почуттів, або, як зазначав К. Станіславський, життя людського духу. Мізансцена — постановка на сцені, розташування на сцені в окремі аспекти спектаклю.

Формування високої вокально-виконавської культури студентів, майбутніх викладачів вокалу — є головною метою освітньої діяльності у сфері вокального мистецтва та педагогіки. Вокально-виконавська культура інтегрує у собі чисельні складові професійного співу та є дієвим індикатором виконавської обдарованості вокаліста.

О. Єрошенко [7] наголошує, що створення вокального сценічного образу досягається співаком-артистом, у першу чергу, голосовими засобами: тембровим забарвленням, динамічними нюансами, інтонаційними відтінками, вимовою тощо, які передають різноманітні емоційні стани та настрої.

Варто зазначити, що формування сценічного іміджу в процесі створення співаком багатогранної палітри сценічних образів відбувається за певними психологічними принципами:

1. Принцип повторення — спирається на власності людської пам'яті: добре запам'ятовується та інформація, що повторюється.

2. Принцип неперервного посилення впливу — обґрунтовує підсилення аргументованого та емоційного звернення.

3. Принцип «подвійного виклику» — повідомлення сприймається не лише розумом.

На думку Н. Гонтаренко, сучасне трактування вокального процесу тісно пов'язане з фізіолого-психологічною природою особистості та її емоційно-почуттєвою сферою, розвиток яких досягається за допомогою спеціальних творчих завдань. Важливу роль відіграють також підсвідомі психологічні процеси.

С. Гмиріна [3] наголошує, що підготовка майбутніх співаків до вокально-сценічної діяльності — важливий і малодосліджений аспект фахового навчання студентів мистецьких закладів освіти. Вона насамперед спрямована на формування в майбутнього соліста-вокаліста вокально-сценічної компетентності, однією зі складових якої є *здатність до сценічного перевтілення*. Сутність сценічного перевтілення автор трактує як момент діалектичного перетворення, коли соліст-вокаліст (актор-творець) стає актором-образом, що є надзвичайно важливим у процесі формування сценічного іміджу майбутніх фахівців. У процесі поетапного засвоєння вокального репертуару виконавець набуває досвіду сценічного перевтілення, який потім закріплює у концертній практиці. До перевтілення студент-вокаліст іде свідомо, але воно приходить підсвідомо. Перевтілення здійснюється успішно у стані натхнення, яке за своєю сутністю є складним психологічним процесом, що потребує особливої підготовки або установки. Дослідниця підкреслює, що перевтілення не може бути частковим. Характеризуючи повне або неповне перевтілення, мають на увазі ступінь насичення образу характерністю. Перевтілення може бути й без видимої зовнішньої зміни. Тому

говорити про видозміну перевтілення не можна. Видозмінюється сценічний образ. А це різні речі. Спосіб існування у сценічному образі не є перевтіленням, а є реальною структурою сценічного образу. Сценічний образ, акцентує С. Гмиріна — це вінець праці вокаліста як концертного виконавця, це результат досягнення мети сценічної діяльності. Поняття сценічного образу діалектично пов'язане з поняттям перевтілення. Не може бути перевтілення «у чистому вигляді», без сценічного образу, оскільки образ не виникає без перевтілення [3, 15].

Важливого значення, на думку Ж. Даюк, в цьому процесі слід надавати таким факторам, як [9, 162–163]:

- індивідуальні психологічні особливості виконавця-вокаліста (темперамент, експресивність та емоційність, розвинена творча уява і фантазія, інтуїція, сугестивність тощо);
- особистісні якості співака (комунікативність, емпатійність, артистичність тощо);
- здібності (музичні, акторські, художньо-творчі);
- природні й набуті вокальні дані (тембр голосу, його рухливість, широкий співацький діапазон, природне резонування, виразна дикція та артикуляція).

Студенти-вокалісти, показники яких сформовані на низькому рівні, не виявляють інтересу до даної діяльності, бажання долучатися до концертної діяльності, уникають участі у мистецьких проєктах різного рівня. Низький рівень передбачає відсутність чи мінімальність проявів показників сформованості сценічного іміджу. Показники готовності в знаннях, мотивації та поведінці студентів проявляються рідко, майже непомітно чи епізодично.

Висновки. Таким чином, формування сценічного іміджу майбутнього викладача вокалу — це результат професійно-творчої діяльності та вмілого поєднання означеного процесу з використанням PR-інструментів задля впливу на суспільство. Зауважимо, що розроблений спеціально імідж вокаліста може не співпадати з іміджем, який складається або вже склався у оточуючих в різні моменти його сценічно-творчої діяльності. Тому, якщо створений імідж успішно працює та виконує свою функцію, важливо підтримувати його на належному рівні та постійно стежити за змінами запитів слухацької аудиторії та гнучко реагувати на зміни у культурно-мистецькому середовищі.

ДЖЕРЕЛА

1. Гринь Л.О. Вокальний голос як професійний інструмент актора музично-драматичного театру. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2013. № 4. С. 54–59.

2. Гринь Л.О. Методичні основи та загально-педагогічні принципи вокального мистецтва. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки: збірник наукових праць / Гол. ред. Г.В. Локарева. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. С. 52–56.
3. Гмиріна С.В. Сценічне перевтілення студента-вокаліста як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. 2013. Вип. 14. С. 46–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2013_14_13.
4. Дмитрієва В.В. Рекламне повідомлення як носій візуальної комунікації. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_gn/2008_4/files/GN_04_2008_Dmitrijeva.pdf.
5. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики. Москва : Музыка, 2004. 368 с.
6. Гребенюк Н.Є. Формування вокально-виконавських навичок та роль міжособистісного спілкування у класі сольного співу : дис. ... канд. мист. : 17.00.02. Київ, 1994. 179 с.
7. Єрошенко О.В. Виразність вокального виконавства: художні та природні чинники. *Культура України*. 2012. Вип. 36.
8. Єрошенко О.В. Емоційна сфера у вокальній творчості: музично-естетичні та виконавські аспекти : автореф. дис. ... канд. мист-ва. Харків, 2008. 19 с.
9. Даюк Ж., Денисюк В. Підготовка майбутніх співаків до вокально-сценічної професійної діяльності. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 1(97). С. 161–163.
10. Овчаренко Н.А. Основы вокальной методики : научно-методический посібник. Кривий Ріг, 2006. 116 с.
11. Прядко О.М. Розвиток співацького голосу: методичні рекомендації для викладачів вокалу та студентів музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2009. 92 с.
12. Сперанська-Скарга М.А. Функції професійного іміджу вчителя-філолога. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 3. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_3_10.pdf.
13. Тягунова Н.М. Методичні засади формування іміджу вищих навчальних закладів. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 42. С. 432–435. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2013_42_75.pdf.
14. Хавкіна Л.М. Іміджологія : навч.-метод. пос. для студ. зі спец. «Журналістика». Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. 64 с.
15. Ovcharenko N., Samoilenko O., Moskva O., Chebotarenko O. Innovative Technologies in Vocal Training: Technological Culture Formation of Future Musical Art Teachers. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. № 9 (3). P. 115–126. URL : <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2729>.

REFERENCES

1. Hryn, L. O. (2013). Vokalnyi holos yak profesiyniy instrument aktora muzychno-dramatychnoho teatru [Vocal Voice as Professional Instrument of Musical-Dramatic Theatre Actor]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka*, Seriya «Pedahohika», # 4 (in Ukrainian).
2. Hryn, L. O. (2010). Metodychni osnovy ta zahalno-pedahohichni pryntsypy vokalnoho mystetstva [Methodical Fundamentals and General Pedagogical Principles of Vocal Art]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, Pedahohichni nauky, Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet* (in Ukrainian).
3. Hmyrina, S. V. (2013). Stsenichne perevtiennia studenta-vokalista yak pedahohichna problema [Stage Reincarnation of Student-Vocalist as Pedagogical Problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Seriya 14: Teoriya i metodyka mystetskoi osvity*, 2013, # 14 (in Ukrainian). http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2013_14_13
4. Dmitriiieva, V. V. Reklamne povidomlennia yak nosii vizualnoi komunikatsii [Advertising Message as Carrier of Visual Communication] (in Ukrainian). http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_gn/2008_4/files/GN_04_2008_Dmitrijeva.pdf.
5. Dmitriev, L. B. (2004). Osnovy vokalnoi metodiki [Fundamentals of Vocal Technique]. Moskva: Muzyka (in Russian).
6. Hrebeniuk, N. Ye. (1994). Formuvannia vokalno-vykonavskykh navychok ta rol mizhosobystisnoho spilkuvannia u klasi solnoho spivu [Formation of Vocal-Performing Skills and Role of Interpersonal Communication in Class of Solo Singing]. *Dyss. ... kand. myst.*, Kyiv (in Ukrainian).
7. Yeroshenko, O. V. (2012). Vyravnist vokalnoho vykonavstva: khudozhni ta pryrodni chynnyky [Expressiveness of Vocal Performance: artistic and natural factors]. *Kultura Ukrainy*, 2012, # 36 (in Ukrainian).

8. Yeroshenko, O. V. (2008). Emotsiina sfera u vokalnii tvorchosti: muzychno-estetychni ta vykonavski aspekty [Emotional Sphere in Vocal Creativity: musical-aesthetic and performing aspects]. Avtoref. dys. ... kand. myst., Kharkiv (in Ukrainian).
9. Daiuk, Zh., Denysiuk, V. (2019). Pidhotovka maibutnikh spivakiv do vokalno-stsenichnoi profesiinoi diialnosti [Future Singers Training for Vocal and Stage Professional Activities]. *Nova pedahohichna dumka*, 2019, # 1 (97) (in Ukrainian).
10. Ovcharenko, N. A. (2006). Osnovy vokalnoi metodyky [Fundamentals of Vocal Technique]. Kryvyi Rih (in Ukrainian).
11. Priadko, O. M. (2009). Rozvytok spivatskoho holosu [Development of Singing Voice]. Methodical recommendations for vocal teachers and students of music and pedagogical faculties of higher education institutions, Kamianets-Podilskyi (in Ukrainian).
12. Speranska-Skarha, M. A. (2013). Funktsii profesiinoho imidzhu vchytelia-filoloha [Functions of Professional Image of Teacher-Philologist]. *Naukovyi visnyk Donbasu*, 2013, № 3 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_3_10.pdf
13. Tiahunova, N. M. (2013). Metodychni zasady formuvannia imidzhu vyshchych navchalnykh zakladiv [Methodical Fundamentals of Image Formation of Higher Education Institutions]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 2013, # 42 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2013_42_75.pdf
14. Khavkina, L. M. (2013). Imidzhelohiia [Imageology]. Kharkiv (in Ukrainian).
15. Ovcharenko, N., Samoilenko, O., Moskva, O., Chebotarenko, O. (2020). Innovative Technologies in Vocal Training: Technological Culture Formation of Future Musical Art Teachers. *Journal of History Culture and Art Research*, 2020, Vol. 9 (3) (in English).
<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2729>

Стаття надійшла до редакції 22.11.2020.
Прийнято до друку 17.12.2020.